

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๖ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕
 คำบริการเหมือนรอยโค

จิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ แม้จะอยู่ในขั้นนี้ก็ไม่มีภาระเพื่อมตัวเอง อากาการแห่งความ
 ภาระเพื่อที่ว่า เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เป็นอาการของสมมุติ เป็นเรื่อง
 สมมุติทั้งนั้น มีรูปเป็นพื้นฐาน เวทนาจึงแทรกอยู่กับกายอันนี้ สุขบ้าง ทุกข์บ้าง เฉยๆ
 บ้าง เพราะไม่มีภายในใจของจิตที่บริสุทธิ์ล้วนๆ แล้ว สัญญาก็เพียงอาการอันหนึ่งที่
 อาศัยความรู้นั้น แต่ไม่ใช่เป็นความรู้กันอย่างแท้จริง สังขาร วิญญาณ ก็เหมือนกัน
 อาการเหล่านี้จึงมีเกิดมีดับตามสภาพของสมมุติ ธรรมชาติความรู้แท้ๆ นั้นพูดไม่ถูก
 ใดๆ ที่รู้อยู่ในท่ามกลางแห่งขั้นนี้

ที่ท่านว่า สนฺทิกฺขุญฺโถ เป็นคำรวมประเภทหนึ่ง สนฺทิกฺขุญฺโถ ของธรรมที่ปรากฏขึ้น
 เป็นวรรคเป็นตอนนั้นเป็นประเภทหนึ่ง สนฺทิกฺขุญฺโถ ของหลักธรรมชาติแห่งความ
 บริสุทธิ์เป็นประเภทหนึ่ง สนฺทิกฺขุญฺโถ นี้พูดไม่ได้ ท่านจึงเรียกว่า ปจฺจตฺตํ เป็นเรื่อง
 จำเพาะของผู้ที่รู้นั้นเท่านั้น ธรรมนี้ก็ไม่มีปัญหา สนฺทิกฺขุญฺโถ ก็ไม่มีปัญหา ปจฺจตฺตํ เว
 ทิตฺตํ วิญญูหิ ก็ไม่มีปัญหา ถ้าเข้าถึงต้นปัญหาอย่างแท้จริงแล้ว ได้แกจิตที่บริสุทธิ์
 ล้วนๆ ด้วยเหตุนี้พระชีณาสพทั้งหลายท่านจึงไม่มีเวทนาทางจิต นอกจากเวทนาทาง
 กายเท่านั้น

คำว่าจิตเป็นอิสระ ก็คือความรู้ที่ไม่มีสมมุติเข้าไปเกี่ยวข้องเลยตลอดเวลา ตั้งแต่
 ขณะท่านบรรลุธรรมถึงขั้นบริสุทธิ์แล้ว อากาการแห่งขั้นที่แสดงอยู่ทั้งหมดนี้เป็นสมมุติทั้ง
 ล้วน เพียงอาศัยกันอยู่เท่านั้น ด้วยเหตุนี้จิตนั้นจึงไม่มีอะไรจะทำให้กำเริบอีก จะทำให้
 ยิ่งกว่านั้นก็ไม่ได้ หย่อนกว่านั้นก็ไม่ได้ ไม่มีความรู้สึกจะทำให้ยิ่งให้หย่อน เพราะเป็น
 ธรรมชาติที่เหมาะสมเต็มที่แล้วในหลักธรรมชาติของตน

ตอนที่ยังถูกสมมุติคือกิเลสเกี่ยวข้องหรือปกคลุมหุ้มห่อ หรือเป็นเจ้าของอำนาจ
 บังคับบัญชาอยู่นั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง อากาการของสิ่งเหล่านี้จะพาให้เคลื่อนไหวในความ
 คิดความเห็นความรู้ต่างๆ ไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งล้วนแต่เป็นการสั่งสมของกิเลสขึ้นภายในตัว
 เสมอ สิ่งที่ปรากฏอยู่ในจิตที่ครอบงำจิตอยู่นั้น จิตก็ไม่มีทางทราบได้ว่าสาเหตุเป็น
 มาอย่างไร และไม่ทราบวิธีที่จะแก้ไขถอดถอนอย่างไรอีกด้วย ถ้าไม่มีพระโอวาทคือคำ
 สั่งสอนของพระพุทธเจ้า ผู้ทรงรู้ทั้งวิธีแก้ วิธีถอดถอน วิธีบำเพ็ญมาแล้ว ตลอดถึงบรรลุ

ผลอันสมบูรณ์มาสั่งสอน จะไม่มีสัตว์ตัวใดในสามแดนโลกธาตุนี้มีความเฉลียวฉลาด แหลมคมแหวกว่ายจากสิ่งเหล่านี้ออกไปได้

ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ที่อุบัติขึ้นในโลกนี้ จึงเป็นความยากแสนยากลำบากแสนลำบาก นาน ๆ จะมีได้เพียงพระองค์เดียว ๆ เท่านั้น เพราะเป็นสิ่งที่หลุดลอยออกมาได้ยากจากอำนาจของเชื้อวัฏจักร ครอบงำจิตใจอยู่อย่างมิดชิด ดังท่านกล่าวไว้ว่า อวิชชาปุจฉยา สงฺขารา เป็นต้น นี้แลคือตัวการอันแท้จริง แทรกอยู่ในจิต ครอบงำจิตไม่ให้อริเหตุรู้ผลต้นปลายที่เป็นแห่งอรรถแห่งธรรม ซึ่งจะย้อนเข้าไปเป็นข้าศึกแก่มันได้เลย นอกจากมันเป็นผู้ตกแต่ง เป็นผู้บังคับบัญชาให้คิดให้ปรุง ให้จดให้จำ ให้อินดียินร้าย ให้รักให้ชัง ให้เกลียดให้โกรธ อันเป็นเรื่องของมันโดยถ่ายเดียวเท่านั้น ธรรมไม่มีทางแทรกขึ้นมาได้เพราะมันทำหน้าที่เสียทั้งหมด เราจะเรียกว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ก็ไม่น่าจะผิด ในเวลาที่กำลังมีติดปิดหัวใจอยู่ด้วยอำนาจของสิ่งมีติดดำทั้งหลายเหล่านี้

ท่านจึงกล่าวว่า กิจฺฉิน พุทฺธานมฺบุปาโท ความอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์นั้นเป็นของยากลำบากมาก แต่เป็นลาภอันประเสริฐ คือลาภของสัตว์ที่จะได้มีช่องแหวกว่ายออกมาจากหล่มลึกหรือโลกันตรจิต เพราะพุทธเจ้ามาอุบัติแต่ละพระองค์นั้น ทรงนำธรรมเครื่องรื้อถอนมารื้อถอนสัตว์โลกออกไปจากที่คุมขังสิ่งปกปิดกำบัง สิ่งกดขี่บังคับได้เป็นจำนวนมากมาย

การทำประโยชน์แก่มวลสัตว์ จึงไม่มีใครเหนือพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ไปได้ ทรงเป็นอันดับหนึ่ง และการทำประโยชน์ดังพระพุทธเจ้านั้นก็ไม่มีใครสามารถทำได้ ไม่มีใครสามารถรู้วิธีการแนะนำพร่ำสอนด้วยอุบายต่าง ๆ ได้ เพราะไม่เคยรู้ไม่เคยเห็นมาเลย ในบรรดาธรรมของพระพุทธเจ้าที่คำสั่งสอนโลกนั้น ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดรู้ได้ ไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเป็นคู่แข่งในความรู้และการสั่งสอนเพราะไม่สามารถ จึงมีเพียงพระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น เมื่อได้ตรัสรู้ถึงความบริสุทธิ์เต็มพระทัยแล้ว เห็นโทษแห่งวัฏจักรซึ่งเคยหมุ่นจิตใจให้ก่อกำเนิดเกิดในภพต่าง ๆ ประจักษ์พระทัย และเห็นแดนแห่งความพ้นทุกข์ประจักษ์ในจุดเดียวกัน เมื่อสิ่งเหล่านี้ได้ถูกทำลายลงไปโดยสิ้นเชิงแล้ว

น้ำพระทัยที่เต็มไปด้วยพระเมตตาานั้น เนื่องมาจากได้ทรงเห็นโทษของสิ่งที่เป็นโทษนั้นอย่างเต็มพระทัย และเห็นคุณค่าแห่งธรรมอันประเสริฐประจักษ์เต็มพระทัยเช่นเดียวกัน จึงทรงสั่งสอนโลกด้วยพระเมตตาสงสารล้วน ๆ ไม่มีใครเสมอเหมือนในพระนามว่า มหาการุณิก นาโถ หิตาย สพุพฺปาณินฺ พระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งอันเอกของสัตว์โลก และเต็มไปด้วยพระเมตตากรุณาต่อสัตว์โลก คือเป็นพระเมตตาจริงๆ ไม่มีอะไรเคลือบแฝงเลย กรุณาจริงๆ นับตั้งแต่วันตรัสรู้แล้ว ไม่ทรงนอนใจอย่างภาษาของเรา

เพราะธรรมชาติแห่งพระเมตตาและกรุณานั้น ประหนึ่งเดือนพระทัยอยู่ตลอดเวลาโดยอัตโนมัติ ว่าเวลานี้สัตว์โลกกำลังตกน้ำเกลื่อนอยู่ในมหาสมุทรทะเลหลวง และรอคอยผู้ทรงเมตตาตามหาคุณล้นโลกมาโปรดปรานหรือขออนุญญาอย่างกระเสือกกระสน เพราะความทนทุกข์ทรมานมายืดยาวนาน จึงต้องได้พยายามสั่งสอนสัตว์โลกถึงขนาดว่าไม่มีเวลา

ตอนกลางวันก็สอนประชาชนมนุษย์มนา สอนภิกษุ หรือบริษัที ตกกลางคืนก็สั่งสอนเทพทั้งหลายชั้นต่าง ๆ ตั้งแต่รุกขเทพถึงสวรรค์ชั้นนั้น ๆ จนถึงพรหมโลก พอปล่อยวางจากงานนี้ก็ทรงเล็งญาณดูสัตว์โลกที่จะมาเกี่ยวข้องในตาข่าย คือพระญาณของพระองค์ว่าจะควรแนะนำหรือรับแนะนำสั่งสอนสัตว์โลกรายใดบ้าง ที่มีอุปนิสัยเต็มภูมิอยู่แล้วควรรับอรรถรับธรรม แต่จะเป็นอันตรายแก่ชีวิตเสียก่อน ก็ทรงรีบไปประทานโอวาทโปรดสัตว์รายนั้น ๆ ให้หลุดพ้นไปทันกับกาลเวลาของธาตุขันธ์ที่ยังไม่มาถึงวาระของตนคือตาย ตอนเช้าก็เสด็จออกบิณฑบาตโปรดสัตว์โลกให้เขาได้เห็นได้ยินรับสั่งออกมาด้วยอรรถด้วยธรรมประโยคใดบทใด ก็เป็นสิ่งที่มีความค่าแก่ดวงใจของสัตว์โลกเป็นจำนวนมาก

การให้ทานแต่ละชั้น ๆ ด้วยวัตถุทานนั้นก็เป็ประโยชน์มหาศาล เพราะผู้ให้ให้ด้วยความเต็มใจ ให้ด้วยความเชื่อความเลื่อมใส เป็นพลังสำคัญที่จะให้เกิดบุญเกิดกุศลเต็มที่อยู่แล้ว ประกอบกับวัตถุทานก็ได้เสียสละลงเต็มเจตนาของตน ผู้รับทานก็เป็นศาสดาองค์เอก ผลทานจึงมหาศาลหาอะไรเปรียบมิได้

การโปรดสัตว์ พระองค์โปรดอยู่ตลอดเวลาหาเวลาว่างไม่ได้เลย ธรรมที่นำมาโปรดสัตว์นี้ก็ไม่มีการค้นพบ มีพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว ไม่ว่าจะเป็ธรรมชั้นใดที่ว่าธรรมสมบัติ จะเป็นธรรมชั้นต่ำ ชั้นกลาง ชั้นสูงสุดวิมุตติพระนิพพาน ก็ไม่มีใครจะหยิบยกมาชี้แจงแสดงให้เห็นให้รู้ได้เหมือนพระพุทธเจ้า ที่เป็นเจ้าของของมหาสมบัติเหล่านี้ที่เต็มพระทัยอยู่แล้ว การทำธุระของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับสัตว์โลกทั้งหลาย ทั้งหยาบทั้งกลาง ทั้งละเอียด ที่มนุษย์ด้วยกันไม่สามารถจะรู้เห็นได้ พระองค์ทรงรู้ทรงเห็นและทรงทำประโยชน์โดยตลอดทั่วถึงแก่บรรดาสัตว์ทุกชั้นทุกภูมิเรื่อยมา จึงมีพระนามว่า สตุถา เทวมนุสสุสานิ คือเป็นครูให้การอบรมสั่งสอนทั้งมนุษย์และเทวดาไม่จำกัด ตั้งแต่รุกขเทวดาจนกระทั่งถึงพรหมโลก นี้เรียกว่าเทวดาในคำพูดรวมของเทพทั้งหลาย

การกล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงอุบัติแต่ละพระองค์เป็นลามกของสัตว์ ก็เพราะสัตว์นั้นถูกจำจองอยู่แล้วด้วยความทุกข์ร้อนประการต่าง ๆ ทั้งทุกข์ธรรมดาทั้งมหันตทุกข์ทุกข์ด้วยความมืดความบอด ความไม่เห็นถนนหนทางที่จะแยกจะแยะออกไปสู่จุดไดอันเป็นความพินภัย หมุนเวียนอยู่กับความทุกข์ความทรมานด้วยความมืดดำกำตา ท่าน

เหล่านี้มีความหิวกระหายต่อความพ้นจากแหล่งแห่งความทุกข์ ที่บีบคั้นอยู่เต็มหัวใจด้วยกัน เฉพาะอย่างยิ่งท่านผู้มีอุปนิสัยปัจจัยที่ควรจะได้รับธรรมอยู่แล้ว ก็ยังมีความหิวกระหายมาก

ด้วยเหตุนี้การแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละประโยค ซึ่งเต็มไปด้วยความสัตย์ความจริงที่เรียกว่า สวากขาตธรรม สัตว์ทั้งหลายเหล่านั้นก็ยิ่งกระหึ่มยิ้มย่องที่จะรับเปิดใจอย่างเต็มอก ฟังอย่างถึงใจ ปฏิบัติตนอย่างเอาชีวิตเข้าเป็นตัวประกัน จนถึงกับหลุดพ้นไปได้ตามเสด็จพระพุทธเจ้าทัน นี้ละพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแต่ละพระองค์เป็นเช่นนี้ต่อสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีโทษแม้ชนิดหนึ่งในการแนะนำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าต่อสัตว์โลก นอกจากบุญเป็นคุณมหาคุณอย่างยิ่งเท่านั้น

นี่เราทั้งหลายได้มาเกิดเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นภพอันเหมาะสมอย่างยิ่งอยู่แล้ว กับศาสนธรรมที่ทรงประกาศสอนมนุษย์เป็นอันดับแรก ที่ควรจะนำมาประพฤติปฏิบัติ กำจัดสิ่งรกรุงรัง สิ่งกีดขวางที่มั่งหมักทั้งหลายอยู่ในใจให้หลุดลอยออกไปตามความเพียรของเรา จึงไม่ควรท้อถอยน้อยใจว่าเรามีบุญน้อยวาสนาน้อยไม่สมควรแก่ธรรมทั้งหลาย อันเป็นเรื่องของกิเลสเข้าแทรก และหลอกลวงไม่ให้มีโอกาสประพฤติปฏิบัติธรรมเต็มเม็ดเต็มหน่วย กลัวจะหลุดพ้นจากบ่วงแห่งมารไปเสีย เพราะกิเลสเป็นมาร ท่านจึงเรียกว่า กิเลสมาร

กิเลสมารจะไปหาที่ไหน จงดูที่ดวงใจซึ่งแสดงความเป็นมารต่อใจอยู่ตลอดเวลา เฉพาะอย่างยิ่งเวลาจะประกอบความพากเพียร ทำบุญให้ทาน รักษาศีลภาวนา มันจะกีดขวางทุกแง่ทุกมุม นี่คือมารของความดีทั้งหลาย มารของธรรมทั้งหลายเป็นอย่างนี้ดูที่หัวใจ จงดูที่หัวใจของตัวเอง ดูที่อื่นไม่เจอไม่เห็น ถ้าดูที่ดวงใจแล้วจะเห็นจะรู้ ทั้งจะได้ละได้ถอนกันตามจุดที่มีอยู่นั้นโดยถูกต้อง

ความคิดความปรุง สัญญาอารมณ์ต่างๆ ที่เคยมีเคยเป็น ถ้าเป็นเรื่องของกิเลสผลิตขึ้นมาจะไม่มีขอบเขตอิมพอส จะทำให้ดูดีดีม อยากคิดอยากปรุงอยากแต่ง อยากรู้อยากเห็น อยากได้ยินได้ฟัง อยากสัมผัสสัมพันธ์ อยากสำคัญมั่นหมายอยู่เรื่อยไปไม่มีคำว่าล้าสมัย ไม่มีคำว่าความคิดความจำเหล่านี้เป็นเดนไปแล้ว ไม่สมควรที่จะนำมาคิดมาปรุงมารู้มาเห็นมาได้ยินสัมผัสสัมพันธ์มาสำคัญมั่นหมายอีกต่อไป ดังนี้ไม่มีเป็นสิ่งที่มึนซึมชาติด้วยอำนาจแห่งเพลงกล่อมของมันไม่ให้จิตจางได้เลย จึงเรียกว่ากิเลสนี้แหลมคมมากที่สุดไม่มีอะไรเกินกิเลส การคุมอำนาจก็ไม่มีใครเกินกิเลสคุมอำนาจภายในหัวใจสัตว์

ถ้าไม่มีแสงสว่างคือธรรมเข้าสู่ดวงใจของกิเลสแล้ว จะเกิดจะตายอยู่ที่กำนันไม่ถวน ก็เช่นเดียวกับมดแดงไต่ขอบดั่งนั้นแล ไต่ไปถึงที่เคยไต่ก็ครั้งก็หนกก็ไม่ทราบ

ได้เคยไต่แล้วขอบตั้งใจ หรือสถานที่นี้เคยไต่มาแล้ว จะไม่มีทางทราบเลย เพราะกิเลส ปิดไว้หมดไม่มีทางทราบได้ เช่นเดียวกับคนตาบอดจะจูงไปที่เก่าก็ครั้งก็หน จะไม่มีทาง ทราบได้เลยว่าที่นี่เคยมาแล้ว ที่นั่นไม่เคยมา เพราะไปด้วยความตาบอด จะไปรู้สถานที่ ไปรู้สิ่งนั้นสิ่งนี้เรื่องนั้นเรื่องนั้นได้อย่างไรก็คนตาบอด ไปที่ไหนมองก็ไม่เห็น จูงกลับไป กลับมาตลบทบทวนเหมือนจูงวัวในคอกก็ไม่รู้เพราะตาบอด

นี่อวิชชาตัณหาซึ่งเป็นตัวกิเลสอันสำคัญ จูงจิตใจของสัตว์โลกให้ท่องเที่ยวอยู่ใน วัฏสงสาร ให้คิดให้ปรุงให้แต่งให้สำคัญมั่นหมาย ไม่มีความอึดพอกก็เช่นเดียวกัน เหมือนเป็นของใหม่อยู่เสมอไปทั้ง ๆ ที่เป็นของเคยคิดมาเคยปรุงมาแล้ว เคยสำคัญมั่น หมายมาแล้ว เคยให้ความทุกข์ความลำบากทรมานจากสิ่งเหล่านั้นมาแล้วมากมาย ก็ไม่ สนใจในโทษที่เคยคิดเคยปรุงนั้น มีแต่ความดูดดื่มเพราะกิเลสจูงไป เนื่องจากเพลง ของกิเลสมันสนิท ดูดดื่มให้ติดพัน รักก็ติดใจ ชังก็ติดใจ โกรธก็ติดใจ เกลียดก็ ติดใจ อะไรติดใจทั้งนั้น เพราะกิเลสมีyakล่อมประสาทให้สัตว์โลกติด ไม่ใช่เป็นยาที่จะ ให้สัตว์โลกเบื่อหน่ายมันและปล่อยวางมัน เมื่อเราจะทำคุณงามความดีมันจึงเข้าขัด ขวาง เพราะไม่มีอะไรแหลมคมยิ่งกว่ากิเลส ว่าอาการของเราที่ทำเช่นนั้น เป็นอาการที่ จะอยู่ได้อ่านาจของมันต่อไป หรือจะเป็นการฝ่าฝืนอำนาจของมันเพื่อแหวกตัวหนีจาก มัน มันรู้ทันทีจึงต้องกีดขวางไว้เสมอ จนกระทั่งหมดอำนาจนั้นแหละมันถึงจะยอม

ด้วยเหตุนี้การประกอบความเพียรทุกประโยค เฉพาะอย่างยิ่งของนักปฏิบัติจิตต ภาวนา จะมองเห็นได้อย่างชัดเจนว่ากิเลสสามารถอยู่ที่ตรงไหน นอกจากอยู่ที่ใจแล้วยัง แสดงวาทภาพออกไปในทางจกรม วาทภาพออกทางสมาธิ วาทภาพออกทุกแง่ทุกมุม ขณะที่นั่งภาวนาวาทภาพกองทุกขไว้แล้ว วาทภาพให้เกิดความรำคาญไว้แล้ว วาด ภาพให้เกิดความท้อถอยน้อยใจไว้แล้ว วาทภาพให้ตำหนิตนว่าบุญน้อยวาสนาน้อยไว้ แล้ว วาทภาพว่าตนมีสติปัญญาเพียงน้อยจะไปไม่ตลอดไปไม่ไหวเสียแล้ว มันวาดขึ้น ทุกแง่ทุกมุม ล้วนแล้วแต่เพลงของกิเลสวิชาของกิเลส ที่หว่านล้อมเราผู้ดำเนินหรือ บำเพ็ญธรรมทั้งหลายให้เอาตัวรอดไปไม่ได้ นี่แลคือกิเลสมาร ขอทุกท่านจงกำหนดลง ที่ตรงนี้ ดูเพลงของมันให้เห็นชัดเจน

ถ้าอยู่เฉย ๆ มันก็ไม่มีอะไรต่อเรามากนัก นอกจากฟังเพลงของมันกล่อมให้ เพลิดเพลินไปเรื่อย เคลิ้มไปเรื่อยด้วยความยินดียินร้าย โศกศัลย์กันแสงพอใจกันไป รื่นเริงบันเทิงในอดีตารมณ์ คืออดีตที่ล่วงมาแล้วในเรื่องใด ก็ให้เพลินไปตามเรื่องที่เคย เป็นมาแล้ว ไม่มีความรู้สึกเบื่อหน่ายอึดพอกในสิ่งที่ผ่านไปแล้วว่าเป็นของเป็นเดน ๆ นั้น บ้างเลย ถ้าอยู่เฉย ๆ มันก็กล่อมไปอีกแบบหนึ่ง นุดลากไปเหมือนเราจูงวัวจูงควายนั่น

แล จะจูงไปไหนก็แล้วแต่ จูงไปใช้การใช้งานหรือจะจูงไปฆ่าก็ไม่รู้ พอถึงจุดที่รู้จักก็เป็นจุดจวนตัวแก้ไขไม่ได้เสียแล้ว ต้องยอมจมไป ยอมตายไปเลย เป็นอย่างนี้

สิ่งเหล่านี้ไม่อยู่ที่ไหน อยู่ที่หัวใจของโลก โลกไม่อาจทราบได้เลยถ้าไม่มีวิชาธรรมเป็นเครื่องพิสูจน์ วิชาธรรมเป็นแต่เพียงจดจำได้หมายรู้ธรรมดาดังที่เราเรียนมานี้ ก็เป็นไปไม่ได้อีก เพราะฉะนั้นท่านจึงสอนว่า ปริยัติ ได้แก่การสำเหนียกศึกษาให้เข้าอกเข้าใจ นับแต่วันเริ่มแรกสำหรับนักบวช คือ เกสา โลมา นขา ทันทา ตโจ เป็นต้น ที่อุปชฌายะมอบให้ก็คือหลักวิชา สอนลงที่ตรงนี้ นี้เรียกว่าปริยัติ ได้เรียนจากอุปชฌาย์แล้ว การปฏิบัติก็คือการคลี่คลายดูสิ่งเหล่านี้ให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน เรียกว่าภาคปฏิบัติ การกำหนดพิจารณาชำระจิตใจของตนด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแล้วแต่เป็นภาคปฏิบัติ

ภาคปฏิบัตินี้แลจะเป็นเครื่องพิสูจน์ได้เป็นอย่างดี ในบรรดากิเลสน้อยใหญ่หนาบางขนาดไหน ซึ่งกลุ่มรวมอยู่ในใจและแผ่กระจายออกไปตามอวัยวะต่างๆ ให้เกิดความสำคัญมั่นหมายจนติดแนบภายในใจประหนึ่งว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ว่านั่นเป็นเรานี่เป็นของเรา แม้เป็นของเขายังรักยังชอบยังเกลียดยังชัง อย่าว่าแต่เป็นของเราที่รักชอบโดยถ่ายเดียวเลย นี่มันแผ่กระจายอำนาจออกไปอย่างนี้ และเราหาทราบไม่ว่าสิ่งเหล่านี้คือกิเลสเป็นผู้แผ่อำนาจออกไป ด้วยความจอมปลอมมหาความจริงจ้องอะไรไม่ได้เลย ถ้าไม่มีธรรมคือสติธรรม ปัญญาธรรมเป็นต้นพิสูจน์ จะไม่ทราบว่าอะไรเป็นอะไร ดินก็จะถือว่าเป็นเรา น้ำ ลม ไฟ ก็จะเป็นเราเป็นของเรา แม้ของเขาก็จะถือยึดเข้ามาเป็นของเราได้ ด้วยอำนาจของกิเลสมันแผ่กระจายออกไปไม่ให้เจ้าของรู้ได้เลย

การปฏิบัติจึงเป็นการพิสูจน์ความจริง เพราะภาคปฏิบัติเป็นภาคปฏิบัติเพื่อความจริงล้วนๆ พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสรู้เพราะการปฏิบัติ พระสาวกทั้งหลายได้บรรลุธรรมเพราะการปฏิบัติฆ่ากิเลสตาย คลายกิเลสให้หลุดลอยไปจากจิตโดยสิ้นเชิง เพราะภาคปฏิบัติ ภาคปฏิบัติจึงเป็นภาคสำคัญที่จะเอาความสัตย์ความจริงต่อกัน ระหว่างธรรมกับกิเลส ระหว่างวัฏจักรกับวัฏจักรรบกันจะรบกันที่จุดนี้ ด้วยภาคปฏิบัตินี้ รู้กันก็รู้กันที่ตรงนี้ ได้ชัยชนะก็ได้ที่ตรงนี้ไม่ได้ที่อื่นที่ใด

เราเป็นนักปฏิบัติจึงทำจิตใจให้เข้มแข็ง คอยสังเกตสังกาเรื่องเพลงของกิเลส มันกล่อมแบบไหนทำไหนดังที่กล่าวเตือนมานี้เพียงย่นย่อเท่านั้น ปริยายมากกว่านี้ไปก็ฟังทราบว่าเป็นเพลงของกิเลสกล่อมพวกเรตาลอดเวลา แม้ที่สุดในสถานที่ทำความเข้าใจพากเพียรก็ไม่ลดละปล่อยวาง ทั่วพยายามที่สุดก็คือตัวนี้ เป็นแนวลึกลับแนวลับสลับซับซ้อน เป็นสื่ออันสำคัญคอยตามรู้ตามเห็นอาการเคลื่อนไหวของเราจะเป็นไปในแนวใด

เหมือนกับนักสืบ หรือตำรวจนอกเครื่องแบบ มีทั้งในเครื่องแบบ มีทั้งนอกเครื่องแบบ มีทั้งอย่างเด่นชัด มีทั้งอย่างสลับซับซ้อนไม่ให้เราารู้เลยก็คือตัวนี้ จึงมีความลำบากในการปฏิบัติ เพราะมีการสังเกตสอดรู้และต่อสู้อันนี้ ถ้าไม่ทำเช่นนั้นก็ไม่เรียกว่าต่อสู้ ไม่เรียกว่าปฏิบัติไม่เรียกว่ารบ ถ้าท้อถอยเมื่อไรเป็นว่ามันได้เปรียบเราทุกที่ไม่ต้องสงสัย จึงต้องพยายามเอาให้จริงให้จิงทุกวิถีทางที่จะเอาชนะมันลงได้

การนอนจมอยู่ในวิภวสงสารด้วยอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไป หรือบังคับบัญชา ให้อยู่ใต้อำนาจของมันนั้น เราได้เคยอยู่ใต้อำนาจมันมานานแล้ว ไม่มีอะไรดีเป็นที่สงสัย หากจะวิเศษวิโส เราทุก ๆ คนสัตว์ทุกตัวก็ควรจะได้รับคามวิเศษวิโสไปแล้วจาก กิเลสทั้งหลายให้ความดีความชอบ บัดนี้เราต้องการความสุขความเจริญความสงบสุข จากธรรม เฉพาะอย่างยิ่งจุดหมายปลายทางก็คือความพ้นจากทุกข์เป็นสิ่งสำคัญ ที่เราจะต้องทำหั่นกันอย่างเต็มที่เต็มฐานในการปฏิบัติอย่าลละท้อถอย นั่นเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ไม่ใช่กิเลสพาให้ประเสริฐ การต่อสู้กับกิเลสเพื่อชัยชนะเท่านั้นเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ทุกข์ก็ทุกข์เพื่อความประเสริฐ จะลำบากลำบากเพียงไรในการประกอบความ พากเพียรต่อสู้กับกิเลส ให้อธิว่าความลำบากอันนี้เพื่อความประเสริฐ ไม่ใช่เพื่อความ ล้มจมพอกที่จะเกิดความท้อถอยอ่อนแอ

เอาให้จริงให้จิงนักปฏิบัติ อย่าท้อถอยลูกศิษย์ตถาคต จะได้เห็นประจักษ์ใจว่า มรรคผลนิพพานเป็นอย่างไร จะไม่นอกเหนือจากวงแห่งสวากขาตธรรมและผู้ปฏิบัตินี้ ไปได้เลย ขอให้ใช้ความคิดพิจารณา สติปัญญาอย่าทุ่มเทไปสู่สิ่งภายนอกจะเป็น เครื่องมือของกิเลสไปเสีย ไม่สมกับเรามาประพฤติปฏิบัติธรรม เพื่อเอาสติปัญญานี้ไป ทำหั่นกับกิเลสและปราบปรามกิเลส จะกลายเป็นเรื่องของกิเลสเอาสติปัญญานี้มาปราบ ปรามเรา

อย่าเสียดายความคิดความปรุง อย่าเสียดายความสำคัญมั่นหมาย อย่าเสียดาย เรื่องราวที่เคยเป็นมาใด ๆ มากน้อย มันเป็นเพียงลมๆ แล้งๆ ที่วาดภาพออกจากใจ อันเป็นไปเพราะอำนาจของกิเลสพาให้เป็นไปต่างหาก ไม่ใช่เพราะธรรมพาให้เป็นไป ธรรมที่พาให้เป็นไปนั้นคือเป็นไปด้วยความเพียร เป็นไปด้วยความจงใจ เป็นไปด้วยความ พินิจพิจารณาโดยธรรม จะเห็นเรื่องของกิเลส ความลึกลับสลับซับซ้อนของกิเลส จะรู้จะเห็นกันไปโดยลำดับ เมื่อรู้เห็นแล้วทำไมจะไม่ได้ต่อกัน ต้องได้ต่อสู้ ต้องได้ พาดฟันกันจนเห็นดำเห็นแดงกันเป็นชั้นเป็นตอนไป

จิตไม่เคยสงบเลยก็เพราะกิเลสพาให้วุ่น อย่าเข้าใจว่าธรรมพาให้วุ่น กิเลสต่าง หากพาให้วุ่น กิเลสต่างหากพาให้ทุกข์ ไม่มีอะไรพาให้ทุกข์ในโลกนี้ มีแต่กิเลสทั้งนั้น พาให้ทุกข์ แม้ร่างกายที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็เพราะกิเลสเป็นสำคัญ ที่ผลิตร่างกายนี้ขึ้นมา

เป็นรูปเป็นร่าง ไม่ได้เป็นรูปเป็นร่างมาจากไหน มาจากกิเลส เราจะไปตำหนิอะไร ไม่มีช่องที่จะไม่ตำหนิกิเลส ถ้าเป็นนักปฏิบัติแล้วต้องได้ตำหนิกิเลสทุกช่องทุกระยะที่ปัญญาเคลื่อนไหว ย่อมเห็นว่าทำให้เป็นทุกข์ทั้งนั้นเรื่องของกิเลส ธรรมแท้ไม่ได้พาให้เป็นทุกข์

ทำไมจิตไม่ลงจิตวุ่นวาย นั่นคือกิเลสออกทำงานเต็มที่เต็มฐาน เราต้องต่อสู้กิเลสด้วยการบังคับจิต เอ้า จะเป็นจะตายก็บังคับ กิเลสบังคับก็บังคับมาพอแล้ว สร้างแต่ความทุกข์ให้เรา ไม่อดทนระอาใจไม่เซ็ดไม่หลาบบ้างหรือ เวลาจะประกอบความพากเพียรได้รับความทุกข์เพียงเล็กน้อยๆ มีแต่ความเซ็ดความหลาบ นั่นแลคือถูกกล่อมจากกิเลสแล้ว ทุกข์แค่นั้นก็ให้ทุกข์ การต่อสู้กับกิเลส เอาให้กิเลสมันหลุดลอยให้เห็นต่อหน้าต่อตาประจักษ์สติปัญญาของเราแน่ จึงชื่อว่าผู้มีสติปัญญาแท้ เป็นผู้มี ความเพียรแท้ เอาให้จริงให้จังกั่นตรงนี้

จิตสงบเพราะอะไร ก็เพราะกิเลสสงบตัวลงไปด้วยอำนาจของความเพียรที่บังคับความสงบนั้น ไม่ใช่กิเลสพาให้สงบ ธรรมพาให้สงบต่างหาก ให้จำไว้ตรงนี้ เมื่อสงบลงไปแล้วเป็นสุขขึ้นมา สุขมากสุขน้อยเพราะความสงบมากน้อยเป็นเรื่องของธรรมทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องของกิเลสพาให้สงบ พาให้สุขมากน้อยเป็นเรื่องของธรรม ทุกข์เพราะความเพียรมากน้อยแค่นั้น ก็มาประมวลลงในความสุขที่เป็นผลนี้แล ไม่ได้เสียหายไปไหน

เวลาจะออกพิจารณาทางด้านปัญญาก็ให้พิจารณาจริงๆ อย่าถือกาลถือเวลา อย่าเอาเป็นกฎเป็นเกณฑ์มากกว่าความเหมาะสมในเวลานั้น จะกลายเป็นเรื่องลำดับและเป็นปริยัติไป จะเป็นเรื่องของโลกไป เช่นแบบแปลนแผนผังไปทำนองนั้นไม่ถูกสำหรับผู้ปฏิบัติ เมื่อโอกาสเมื่อจังหวะเหมาะเมื่อไรที่จะควรพิจารณา เอ้า พิจารณาจะไปเลย จิตสงบขนาดไหนก็เป็นพื้นเป็นฐานหรือเป็นบาทเป็นฐานของปัญญาขั้นนั้นๆ ได้จิตมีความสงบแค่นี้ก็เป็นบาทเป็นฐานแห่งการพิจารณาทางด้านปัญญาในขั้นนี้ๆ ต่อไปโดยลำดับ

เวลาจะสงบก็เอาให้สงบ จิตไม่นอกเหนือไปจากการบังคับบัญชาของสติปัญญาไปได้ กิเลสกลัวเรื่องสติปัญญา ไม่ได้กลัวเรื่องความเผอเรอ เพราะนั่นเป็นเรื่องของกิเลสโดยตรงอยู่แล้ว พยายามเอาให้ดี ผู้กำหนดอานาปานสติก็ให้รู้ๆ แต่ลมเท่านั้นอย่าไปคาดไปหมายถึงผลว่าจะเกิดขึ้นอย่างนั้นอย่างนี้ หรือจะเกิดเป็นแสงสว่างมองเห็นนั้นมองเห็นนี้ มองเห็นเทวบุตรเทวดา สวรรค์ชั้นพรหม นรกอเวจี อย่าไปสำคัญมั่นหมาย นอกไปจากเหตุที่กำลังทำอยู่เวลานี้ คือการกำหนดลมหายใจด้วยความมีสตินี้เป็นหลักฐานสำคัญที่จะสร้างผลขึ้นมาโดยไม่ต้องสงสัย

ความวาทภาพความคิดต้นเดาไปอย่างนั้นไม่ใช่การสร้างผลอันพึงใจขึ้นมา แต่เป็นการสร้างความกังวลให้แก่ตนต่างหาก ให้พึงทราบไว้ผู้ภวานา อย่าไปคาดไปหมาย ผลจะเกิดขึ้นจากวงปัจจุบันที่เรากำหนดพิจารณาด้วยความตั้งอกตั้งใจมีสติอยู่นั้นแล

ผู้กำหนดอารมณ์ใดก็ตาม ให้มีความจริงจังต่ออารมณ์นั้น มีสติติดต่อสืบเนื่องกันอยู่กับงานของตนที่ทำ เช่น กำหนดบริกรรมคำว่าพุทโธเป็นต้น ให้มีความรู้อยู่กับคำว่าพุทโธๆ ประหนึ่งว่าโลกอันนี้ไม่มีอะไรเหลืออยู่เลยพอที่จะเป็นสองกับสิ่งนั้นเป็นสามกับสิ่งนี้ มีอยู่อันเดียวเท่านั้นคือคำว่าพุทโธกับความรูกลมกลืนกันอยู่โดยลำดับลำดับ คำว่าพุทโธที่เรานำบริกรรมนั้น เมื่อจิตสงบเข้าไปๆ ละเอียดเข้าไปๆ คำว่าพุทโธกับความรู้นั้นจะกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน ที่นี้คำว่าพุทโธๆ เลยหายเจียบไปกลายเป็นความรู้ที่เด่นชัดขึ้นมา นั้นถึงตัวจิตแล้ว ถ้าเป็นตามรอยโคก็ถึงตัวโคแล้ว ปล่อยรอยมันได้ นี่ก็ถึงตัวพุทโธซึ่งเปรียบเหมือนตัวโคแล้ว ปล่อยคำบริกรรมนั้นได้ในเวลานั้น

ผู้กำหนดอานาปานสติก็เช่นเดียวกัน ลมจะหยาบจะละเอียดก็ให้รู้อยู่ตามธรรมดา อย่าไปคาดไปหมาย อย่าไปบังคับบัญชาลมให้เป็นอย่างนั้นให้เป็นอย่างนี้ ให้มีความรู้อยู่กับลม เพราะการภวานาโดยถือลมหายใจเป็นอารมณ์นั้นเราไม่ได้เอาลมแต่ลมนั้นเป็นเครื่องยึดของใจเพื่อให้ถึงตัวจริงเช่นเดียวกับตามรอยโค เราไม่ได้หมายจะเอารอยโค แต่จะให้ถึงตัวโคจึงตามรอยมันไป นี่เราตามลม กำหนดดูลมก็เพื่อจะถึงตัวจริงคือความรู้ หากว่าเราจะยึดเอาความรู้อย่างเดียวนั้นมันไม่ได้ผล เช่น คนไปตามหาโคไม่แน่ใจว่าจะพบโค แต่เมื่อได้ตามรอยมันไปแล้วก็แน่ใจว่าต้องถึงตัวโคแน่ คำบริกรรมจึงต้องได้ซบเข้าไปที่เรียกว่าตามรอยโคไปโดยลำดับ จนถึงตัวโคคือผู้รู้ได้แก่จิต

การกำหนดลมหายใจก็เหมือนกัน หยาบก็ให้รู้ว่าหยาบ อย่าไปแสดงความกังวลวุ่นวาย และอย่าไปกลัวตายเพราะลมหยาบเพราะความอึดอัด ความอึดอัด เราทำการงานอย่างอื่น ๆ มันก็มีอึดอัด อย่าว่าแต่กำหนดภวานานี้เท่านั้นเลย มันอึดอัดมากกว่านี้มีมากมาย แบกไม้หามเสાયกของหนัก ๆ มันก็อึดอัดจะตายไปทั้งร่าง อย่าว่าแต่อึดอัดภายในหัวอกและลมหายใจเท่านั้น มันจะแตกไปทั้งร่างเพราะความหนักความทุกข์มากเรายังทนได้ ยังรู้เรื่องของมันว่านี่เพราะของมันต้องเป็นอย่างนั้น

ขณะที่กำหนดอานาปานสติคือลมหายใจ เวลาลมหยาบก็เหมือนกับของหนักย่อมมีความอึดอัดเป็นธรรมดา อย่าถือเป็นอารมณ์ อึดอัดก็ให้รู้อยู่กับลมหายใจเข้าออกนั้นเป็นสำคัญ ต่อไปลมหายใจนี้ก็ค่อยละเอียดเข้าไปๆ เพราะสติจดจ่ออยู่กับลมไม่ให้เคลื่อนย้ายไปไหน ลมเข้าก็รู้ลมออกก็รู้ แต่ไม่จำเป็นต้องตามลมเข้าไป จะเป็นการเพิ่มภาระให้ตนมากขึ้น ดีไม่ดีก็เปลวไปได้ จึงให้กำหนดอยู่เฉพาะปากประตูคือลม

เข้ามออก ส่วนมากที่ตั้งจุมุกเป็นที่กำหนดลม ดูอยู่นั้น รู้อยู่ นั้น ผลจะเกิดขึ้นอย่างไร อย่าไปคาดไปหมายให้เสียเวล่ำเวลา จิตจะหนีจากหลักของเหตุอันเป็นที่ทำให้เกิดผล นั้นไปเสีย ให้ฟังกำหนดเหตุคือการกระทำนั้นด้วยดี ลมหายใจจะละเอียดเข้าไป ๆ

เมื่อลมละเอียดเข้าไปก็แสดงว่าจิตนั้นละเอียด ลมละเอียดเข้าไปจนลมหายใจหมดไปก็ตาม ทั้งที่รู้ว่าลมละเอียด ๆ ไปโดยลำดับ แล้วลมหายไปในขณะที่นั้นไม่ปรากฏลมเลยก็ไม่ต้องกลัว ลมหายไปความรู้ไม่ได้หาย เราภาวนานี้ไม่ได้ภาวนาเอาลม เราภาวนาเอาความรู้ต่างหาก ให้อยู่กับความรู้ นั้น ไม่ต้องวิตกวิจารณ์กลัวจะล้มจะตาย เมื่อใจยังครองร่างอยู่แล้วลมจะหายไปก็หายไปเถอะจะไม่ตาย จิตจะอยู่ด้วยความอิสระ อยู่ด้วยความไม่หวั่นไหว อยู่ด้วยความไม่เป็นกังวลและกลัวอะไรทั้งนั้น นี่คือการกำหนดลมกำหนดอย่างนั้น

เมื่อถึงวาระที่จะควรพิจารณาแยกแยะตามหลักของวิปัสสนา เพื่อความรู้แจ้งในสิ่งแทรกซึมทั้งหลาย ได้แก่กิเลสตัวแทรกซึมอยู่ในร่างส่วนต่าง ๆ เอ้า แยกดูให้ดี แยกไปตั้งแต่ผม แต่ขน แต่เล็บ แต่ฟัน จะถนัดในอาการใดก็ตามใน ๓๒ อาการที่มีอยู่ในร่างกายนี้ได้ทั้งนั้น ไม่จำเป็นจะต้องไปเรียงลำดับลำดับา พิจารณาผมแล้ว ขนแล้ว เล็บแล้ว ฟันแล้ว หนึ่งเนื้อเอ็นกระดูกไม่ต้องอย่างนั้น อันนั้นท่านแสดงไว้เพื่อความเหมาะสมสำหรับจริตนิสัยต่างกันต่างหาก

เราเหมาะสมเราถูกกับจริตของอาการใด เช่น หนึ่งก็กำหนดดูหนังทั้งภายในภายนอก หรือมันไปสนใจกับผมก็ดูผม ทั้งที่เกิดที่อยู่ของผมเป็นยังไง มันสะอาดหรือสกปรกโสภณอย่างไรบ้าง เล็บ ฟัน ฟันก็คือกระดูกนั้นแหละให้ดู เรถนัตตรงไหนกับจริตของเราจับจุดนั้นไว้พิจารณา แล้วจะแผ่กระจายไปหมดในอาการต่าง ๆ นี้ปิดไม่อยู่ เช่นเดียวกับไฟได้เชื้อ พอจ่อลงจุดเดียวเท่านั้นมันจะลุกลามไปตามเชื้อที่มีอยู่นั้นจนหมด นี่ก็เหมือนกัน ถ้าจิตจับตรงไหนไม่ได้ จะพิจารณาทั่วสรรพางค์ร่างกายก็ได้พิจารณาลงไป

ดูหนังทั้งข้างนอกข้างใน ข้างบนข้างล่าง หุ้มห่ออวัยวะอันแสนสกปรกโสภณแสนปฏิกุลโสโครกนี้ เป็นเครื่องหลอกบุรุษตาฟางไว้ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ว่าเป็นเขาเป็นเรา ว่าเป็นของสวยของงาม นี่คือกลมายาของกิเลสตัวจอมปลอม มันหลอกสิ่งสกปรกโสภณว่าเป็นของสวยของงาม มันหลอกธาตุสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ ว่าเป็นสัตว์เป็นบุคคล ให้อึดให้อึดให้หลงมกมาย แล้วเสียบลูกศรเข้าไปสู่จิตใจของเราให้ได้รับความทุกข์ เมื่ออาการเหล่านี้มีความเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือเจ็บไข้ได้ป่วยอะไร ผิดไปจากความประสงค์หรือความต้องการ มันจะสร้างทุกข์ขึ้นมาทันที นี่ก็เพราะกิเลสเป็นสำคัญเป็นผู้กล่อม

ให้พิจารณาดูให้เห็นชัดเจนในสิ่งเหล่านี้ ดูแล้วดูเล่า อย่าดูสักแต่ว่าดู ดูสักแต่ว่าเป็นพิธี กิเลสไม่ใช่ตัวพิธีนะมันเป็นกิเลสจริงๆ ทำความทุกข์ให้แก่สัตว์โลกได้จริง ไม่สงสัย ไม่ใช่พิธี การพิจารณาจึงจะนำเรื่องพิธีรึต้องเข้าไปใช้ สักแต่ว่าพิจารณาๆ อย่างนั้นเข้ากับธรรมไม่ได้ แต่เข้ากับกิเลสได้สนิทเพราะนี่เป็นเรื่องของกิเลส ให้พิจารณาให้ดี ดูให้ชัดเจนชินักปฏิบัติ นี่ละ สวากขาตธรรม ท่านตรัสไว้แบบนี้ ดูตามหลัก สวากขาตธรรม การดูตามเรื่องของกิเลส ติดพันไปตามเรื่องของกิเลส เพลินตามเรื่องของกิเลส หลงตามเรื่องของกิเลส ทุกข์เพราะเรื่องของกิเลส เราเคยเป็นมามากต่อมากแล้ว บัดนี้จะหมุนจิตเข้ามาสู่ธรรมอันเป็นความจริง นั่นเป็นตัวจอมปลอมที่เคยหลอกหลอนมาแล้ว รู้แล้วเห็นแล้วโทษของมันเป็นอย่างนี้ ทีนี้จึงขยันเข้ามาสู่หลักความจริง

เอ้า กิเลสมันว่าสวยว่างามตรงไหน หนึ่ง ดูซิหนังสวยหนังงามไหม ดูข้างนอกมันก็มีแต่ซี่เหงื่อซี่ไคล เรียกว่าซี่ทั้งนั้น ต้องชะต้องล้างทุกวี่ทุกวันไม่ชะไม่ล้างไม่ได้ เวลานุ่งห่มใช้สอย อะไรเข้ามาเคลอะเคล้ากับร่างกายนี้แล้วจะกลายเป็นของสกปรกไปหมดไม่เห็นเป็นของสะอาดเพราะมาเคลอะเคล้าร่างกายนี้เลย ก็เนื่องจากอันนี้เป็นตัวปฏิภูลโสโครก กองอสุภะอสุภังอยู่แล้วเต็มตัวจึงเป็นเช่นนั้น เมื่อพิจารณาเข้าไปตรงไหนก็เป็นแบบเดียวกันหมด นี่คือความจริง เอ้า ถลกหนังออกดูซิ เมื่อถลกหนังออกไปหมดแล้ว ร่างทั้งร่างของเรานี้ก็ดี ของเขาก็ดี ของใครก็ดี ดูได้ไหม ถ้าเป็นของสวยของงามจริงๆ แล้ว แกะออกจุดไหน ถลกออกตรงไหน จะต้องเป็นของสวยของงามและยิ่งเด่นขึ้นซิ ถ้าหากว่าเป็นตามความจริงของกิเลส แต่นี่มันไม่เป็นตามความเสกสรรของกิเลสเพราะมันปลอม

ความจริงของธรรมดูไปตรงไหน เห็นแต่เต็มไปด้วยความสกปรกโสภมทั้งนั้น ถลกออกหมดแล้วดูกันได้ไหม แดงโรไปหมดทั้งตัวดูกันได้ไหม นำรักที่ตรงไหน นำชอบที่ตรงไหน นำกำหนดยินดีที่ตรงไหน ยิ่งพุงพองหนองไหลออกมาด้วยแล้วดูได้หรือ กำหนดให้มันแตกกระจายกระจายออกจากกัน มันเปื่อยมันเน่า มันสลายตัวลงไปโดยลำดับทั้งร่างอันนี้ เหลือแต่โครงกระดูก สิ่งเหล่านั้นก็กระจายตัวลงไปๆ จนกลายเป็นดินเป็นน้ำไป โครงกระดูกนี้เป็นธาตุดินก็ซึมซาบกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับดิน ดินนี้หรือเป็นเรา ดินนี้หรือเป็นเขา ดินนี้หรือเป็นสัตว์เป็นบุคคล น้ำนี้หรือเป็นสัตว์เป็นบุคคล เป็นเราเป็นเขา ลม ไฟ นี้หรือเป็นสัตว์เป็นบุคคล ดูแล้วดูเล่าอย่าลืงไปให้เห็นเด่นชัด สักแต่ว่ามันเป็นอย่างนั้นจริงๆ นี่คือปัญญา พิจารณาหลายตลบทบทวน จนกระทั่งมีความชำนาญและเข้าใจเต็มที่เต็มฐานของใจ แล้วปล่อยวางไว้ตามเป็นจริงของสภาพแต่ละอย่างๆ นั้น จิตผ่านเข้าไปสู่ความละเอียดซึ่งมียิ่งกว่านี้

ในขณะที่เดียวกัน เวทนาก็แยกกันไม่ออกในขั้นเริ่มแรก เพราะมันติดแนบอยู่กับร่างกาย การพิจารณาจะจับจุดไหนของเวทนาที่เห็นว่าเด่นกว่าที่อื่น ๆ ก็ได้ พิจารณาได้ด้วยกันเพราะเป็นสังขารด้วยกัน จนเข้าใจได้ชัด เวทนาก็เป็นอาการอันหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วดับไป ๆ โดยอาศัยร่างกายนี้เป็นพื้นฐานแห่งการเกิดของเวทนา สุขทุกข์เฉย ๆ เป็นความจริงแต่ละอย่าง ๆ ของมัน กายก็เป็นจริงอันหนึ่งของกาย ไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกัน แม้ทุกขเวทนาเกิดขึ้น ตัวทุกขเวทนาเองก็ไม่ทราบความหมายของตนว่าได้เป็นทุกข์และได้ให้ทุกข์แก่ร่างกายส่วนหนึ่งส่วนใด ร่างกายเองก็ไม่ทราบตัวเองว่าได้มีทุกข์เหยียบย่ำทำลายตน เป็นกายอยู่เช่นนั้น

ที่สำคัญก็คือตัวสัญญา ออกมาจากสมุทัย มันสำคัญมันหมายความว่ากายเป็นเราเป็นของเรา ทุกขเวทนาที่ปรากฏขึ้นนั้นก็เหมาเอาว่า เป็นเราเป็นของเราเสียทั้งหมดจนยุ่งกันใหญ่ กลายเป็นทุกขเวทนาภายในจิตใจขึ้นมาเพราะสัญญาความสำคัญเป็นเหตุ ฉะนั้นจงพิจารณาให้เห็นตามความจริงของแต่ละอย่าง จะเพิกถอนไปได้โดยลำดับ เมื่อถึงกาลที่จะพิจารณาทางด้านปัญญาให้พิจารณาอย่างนี้ อย่างเอาจริงเอาจัง ให้ถึงเหตุถึงผล ถึงความจริงของกายของเวทนาและของจิต จนปรากฏเป็นความจริงแต่ละอย่างขึ้นมาไม่คละเคล้ากัน จิตจะทรงตัวอยู่ด้วยความสง่าผ่าเผยไม่อาภัพอัปปัญญา

การบังคับจิตและการพิจารณาด้วยสติเวลานั้น อย่าสำคัญอย่ามันหมายกับงานใดสิ่งใดในโลกนี้ ประหนึ่งว่าสิ่งใดไม่มี มีแต่เรากับงานที่กำลังทำกันอยู่นี้เท่านั้น อย่าเสียตายอารมณ์ที่จิตจะแฉลบออกไป เกลไถลออกไปคิดนั้น เกลไถลออกไปคิดนี้ เรื่องของกิเลสมันแหลมคมมากนะเคยพูดแล้วพูดเล่า ขณะที่พิจารณามันก็ลาก มันพยายามลากจิตออกนอกกลุ่มนอกร่างอยู่ตลอดเวลา พอได้โอกาสมันจะลากออกไปให้พรวดจากงานไปเป็นงานของมันจนได้ นี่ในตอนที่เรากำลังข่มขู่ เรากำลังฝึก เรากำลังทรมาน มีการต่อสู้กับความเกลไถลของกิเลสอยู่เป็นอันมาก เพราะยังไม่ถึงขั้นสติปัญญาราบรื่น

ต่อเมื่อเป็นสติปัญญาอัตโนมัติแล้วนั้นเป็นอีกอย่างหนึ่ง เพราะกิเลสอ่อนกำลังลงไป สติปัญญามีความสามารถ มีความแก่กล้าเห็นความจริงไปโดยลำดับลำดับแล้ว กำลังของสติปัญญาจะหมุนตัวของตัวไปเอง กิเลสก็มีกำลังน้อย ไม่ค่อยมีอะไรมาต้านทานกีดขวาง สติปัญญาจะทำหน้าที่ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยโดยอัตโนมัติ ไม่ต้องถูกบังคับบัญชาเหมือนอย่างแต่ก่อนที่กิเลสมีกำลังมาก นี่ท่านเรียกว่า สติปัญญาอัตโนมัติ ในครั้งพุทธกาลท่านว่า มหาสติมหาปัญญา คือหมุนตัวของตัวไปเอง อะไรสัมผัสสัมผัสหมุนไปตามเพื่อได้เหตุได้ผล เพื่อละเพื่อถอน แม้แต่ไม่มีอะไรมาสัมผัสสังขต้องหมุนตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อคุ้มเขี่ยค้นหาสิ่งที่เป็นเสี้ยนเป็นหนามคือกิเลสชนิดละเอียด เมื่อเจอเข้าก็เอาจนแหลกแตกกระจายไป ไม่มีคำว่าอ้อมแรงหรือกำลังไม่พอ ใจเป็นตัววิภูฏะ จง

พิจารณาเข้าไปจะรู้อย่างไรโดยไม่ต้องสงสัย ไม่ถามพระพุทธเจ้า แม้ประทับอยู่ข้างหน้าก็ไม่ทูลถามเมื่อเข้าถึงความจริงแล้ว คือความจริงนั้นแลเป็นองค์ศาสดาแท้ เหมือนกับองค์ศาสดาประทับอยู่ที่นั่น

นี่พูดถึงเรื่องชั้นปัญญาอัตโนมัติ สติอัตโนมัติ ไม่ต้องบังคับบัญชา นอกจากได้รู้ไว้เท่านั้น เพราะความเพลินกับความพากเพียร ความเพลินในการฆ่ากิเลส ความเพลินในธรรมทั้งหลายอันเป็นทางหลุดพ้นมีกำลังกล้า ความเห็นโทษของกิเลสก็เห็นอย่างถึงใจ ความเห็นคุณค่าของธรรมที่ปรากฏไปโดยลำดับก็เห็นอย่างถึงใจ ทั้งสองอย่างคือทั้งเห็นโทษของกิเลสอย่างถึงใจ ทั้งเห็นคุณของธรรมอย่างถึงใจ ย่อมเป็นกำลังของใจได้ทั้งสองภาค หนุนใจให้มีกำลังมากขึ้น ผู้ประกอบความเพียรจึงสามารถสลัดตายได้ เมื่อถึงขั้นสละแล้วเป็นไม่เสียตายชีวิต ขอแต่ความหลุดพ้นอย่างเดียวเท่านั้น จะถอยกลับออกมาให้เกิดแก่เจ็บตายเพราะกำลังของกิเลสอีกต่อไปไม่ได้

เนื่องจากกิเลสตัวไหนๆ ที่เกี่ยวโยงกันออกไปเป็นระโยกระยางถึงขอบเขตจักรวาล ได้ถูกตัดเข้ามาๆ เห็นประจักษ์ใจแล้ว ทางรูป ทางเสียง ทางกลิ่น ทางรส อันเป็นส่วนหยาบของกิเลสก็ได้ตัดเข้ามาแล้ว ก็ยังเหลือแต่รูปกายของเราและเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เท่านั้น ตัดเข้ามาๆ ด้วยความรู้แจ้งเห็นจริงตามหลักความจริง กิเลสที่เคยแผ่อำนาจกระจายไปทั่วไตรโลกธาตุหมดความสามารถ เพราะถูกสกัดกั้น ตีต้อนเข้ามาสู่จุดเดิมของตนคือจิตตวิชา อยู่ที่ไหนก็อยู่ไม่ได้ ถูกปัญญาตีต้อนเข้าไป ผาดพันหันแหลกเข้าไป จะมาหลบมาซ่อนมายึดมาถือในส่วนร่างกาย ปัญญาแยกส่วนร่างกายออกทุกสัดทุกส่วนให้เห็นชัดเจนว่าไม่มีอะไรที่จะยึดจะถือ มีแต่สิ่งนี้เป็นนี่ สิ่งนี้เป็นนั่นเท่านั้นซึ่งเป็นความจริงของมัน กิเลสตัวหลอกหลวงมันจะอยู่ได้อย่างไร

เวทนาก็เหมือนกัน มันเป็นความจริงของมันแต่ละอย่างๆ สังขารปรุงขึ้นแล้วก็ดับๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนหยาบ ส่วนกลาง ส่วนละเอียด ดีชั่วของสังขาร ดับทั้งนั้น วิญญาณพอรับทราบแล้วก็ดับไปพร้อมกับสิ่งที่สัมผัสผ่านไป จะเอาจริงเอาจังกับมันที่ไหน มีแต่อาการอันหนึ่งๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสมมุติทั้งหมด มันจะมาเกาะอยู่ที่ไหนกิเลสเกาะที่ไหนก็ตีจนแหลก เข้าถึงขั้นความจริงกิเลสตัวปลอมอยู่ไม่ได้ เมื่อความจริงเข้าถึง ไหนตัวจอมปลอมแตกกระจายไป วิ่งเข้าสู่จิต ตีเข้าสู่จิต ปัญญาฟาดเข้าไปตรงนั้น

อ้าว จิตจะแหลกแตกกระจายไปฉิบหายไปตามกิเลสทั้งหมดก็ให้รู้ สติปัญญาเป็นไม่ถอย พิจารณาไม่หยุดไม่ถอย เชื่อมันอยู่ที่ไหน สติปัญญาเป็นเหมือนกับไฟเผาเข้าไปๆ ด้วยตปธรรม จนกระทั่งถึงจุดของมันอย่างแท้จริงแล้ว พิจารณาแตกกระจายออกไปจากจิตนั้น วัฏจักรอยู่ที่ไหนที่นี่ ทำไมจะไม่รู้ว่าเคยเกิดแก่เจ็บตายมากี่ภพกี่ชาติ เพราะอะไรเป็นต้นเหตุ อะไรเป็นตัวสำคัญ รู้อาโดยลำดับ ตามมาตั้งแต่โน้น เหมือนกับ

เอาวัลย์มันแผ่กระจายไปไหน ตามมันเข้ามาๆ จนถึงรากเหง้าของมันแล้วถอนพรวด ขึ้นมาเลย นี่ก็เหมือนกัน กิเลสมันแผ่กระจายออกไปตามรูป ตามเสียง กลิ่น รส เครื่อง สัมผัส ทิวชอบเขตจักรวาล ก็ตีต้อนเข้ามาๆ ด้วยปัญญา จนเข้าสู่ชั้นธัมมัทธา ตีต้อนเข้าไปจนเข้าสู่จิตที่เรียกว่า จิตตวิชชา นี่แหละที่เรียกว่า วัฏจิต ตรงนี้วัฏจิตวัฏจักรตัวนี้เป็นต้นเหตุ ฟันเข้าไปจนกระทั่งแตกกระจาย

เมื่อกิเลสตัวพาให้จิตเป็นวัฏจิตได้แตกกระจายไปแล้ว เป็นยังไงที่นี้ รู้ได้ชัดไม่ต้องไปถามใคร พระพุทธเจ้ามอบ สนฺทิกฺขุญฺโถ ไว้ให้ทุกรายที่เป็นผู้ปฏิบัติ สนฺทิกฺขุญฺโถ ต้องรู้เองเห็นเอง ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญญูหิ รู้จำเพาะเจ้าของนี้แหละ เจ้าของผู้ปฏิบัติ ผู้พิจารณานี้แหละ ผู้ฟาดผู้ฟันกับกิเลส กิเลสแตกกระจายไปมากน้อยรู้ กิเลสแตกไปหมดไม่มีอะไรเหลือทำไมจะไม่รู้ จิตบริสุทธิ์ล้วนๆ แล้วจะไม่รู้ได้ยังไง ภพชาติที่เคยเกิดมาก็ภพที่ชาติไม่ต้องนับ รู้ว่าตัวนี้เป็นต้นเหตุพาเป็นมาแล้วอย่างนั้นๆ หากว่าแก้กันไม่ได้ ถอนกันไม่ได้ ทำลายกันไม่ได้ในจุดวัฏจิตนี้ ก็ตัวนี้แหละพาไปเกิดไปตายอีกต่อไป

เมื่อทำลายตัววัฏจิตนี้ออกหมดแล้ว อนาคตจะเอามาจากไหนถ้าไม่เอาไปจากปัจจุบัน ปัจจุบันก็ได้ถูกทำลายลงแล้วและรู้เท่าแล้วทุกสิ่ง นั่นแหละท่านว่า จิตเวียงวัง จิตเป็นอิสระ จิตไม่มีอะไรปกคลุมหุ้มห่อ จิตไม่มีอะไรเป็นเจ้าอำนาจมาบังคับบัญชาเหมือนแต่ก่อน เป็นอย่างไรกับจิตที่เคยถูกจำจองเหมือนนักโทษนั้นต่างกันอย่างไรรู้ในผู้ปฏิบัติคนเดียวนั้น ในจิตดวงเดียวนั้น ความรู้สึกตั้งแต่ดั้งเดิมมาโดยลำดับจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ต่างกันอย่างไรรู้ นั่น

นี่แลธรรมประเสริฐ คือจิตประเสริฐนี้แล จิตกับธรรมได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว เอโก ธมฺโม ธรรมแห่งเดียว อยู่ในจิตที่บริสุทธิ์ดวงเดียวนี้เท่านั้น

คำว่าธรรมมีอยู่ตลอดเวลากาลิกอนั้นจะทราบได้ที่จิตเท่านั้น ไม่มีอะไรจะทราบได้นอกจากจิตดวงเดียว สัมผัสสัมพันธ์ธรรมมีจิตดวงเดียวนี่ เป็นภษานะของธรรมก็คือ จิตดวงเดียวนี่ ตาเป็นวิสัยของรูป หูเป็นวิสัยของเสียง สัมผัสสัมพันธ์กันไปตามหน้าที่ของตนๆ จมูก ลิ้น กาย สัมผัสสัมพันธ์ไปกับสิ่งที่อยู่ในวิสัยของตน แต่จิตนี้สามารถสัมผัสสัมพันธ์ไปได้ทุกแห่งทุกมุม คำว่าธรรมทั้งหลายมีอยู่ก็สัมผัสที่จิตของผู้ปฏิบัติธรรม ตั้งแต่สมาธิธรรม สมถธรรม ปัญญาธรรมเป็นลำดับ ฆ่ากิเลสไปโดยลำดับ รู้จิตเบาบางไปโดยลำดับ จนกระทั่งถึงวิมุตติธรรมปรากฏขึ้นที่จิตดวงเดียวนี่ ไม่มีที่อื่นที่ใดเป็นที่ปรากฏ

เพราะธรรมไม่ใช่ดิน ไม่ใช่ไม้ ไม่ใช่ไฟ ไม่ใช่ดินฟ้าอากาศ ไม่ใช่สิ่งใดทั้งนั้น แต่ธรรมเป็นธรรมที่จะสัมผัสรับรู้ได้ด้วยจิตเท่านั้น และธรรมสถิตอยู่ที่จิต จิตเป็นภษานะอันเหมาะสมกับธรรมอย่างยิ่ง เมื่อธรรมกับจิตได้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

แล้วสงสัยอะไร หมดทางสงสัย สามแดนโลกธาตุก็เป็นสมมุติทั้งหมด อันนี้ไม่ใช่สามแดนโลกธาตุ เป็นธรรมชาติอันหนึ่งต่างหาก ถ้าว่าเอาก็เอกไม่มีอะไรมาเป็นคู่แข่ง

พระพุทธเจ้าท่านบรรลุธรรม ตรัสรู้ธรรมอันเอก ท่านตรัสรู้อย่างนั้น แล้วก็สอนโลกสอนแบบเดียวกันนี้ เหมือนกับท่านได้ทรงบำเพ็ญมา จนกระทั่งผู้ปฏิบัติตามได้รู้แจ้งแทงทะลุในธรรมทั้งหลายตามเสด็จท่านทันที ดังสาวกทั้งหลายตามเสด็จพระพุทธเจ้าท่าน เป็นอรหัตตอรหันต์ด้วยกันทั้งนั้น พ้นไปแล้วจากทรงซึ่งจากที่ทรมาน คือวัฏจักรได้พ้นไปแล้ว

นั่นแหละที่นี้พูดได้เต็มปาก ถ้าจะว่าวิเศษก็พูดได้เต็มปาก อัศจรรย์ก็พูดได้เต็มปาก แต่ท่านไม่ตื่นท่านไม่หลง ไม่ยึดไม่ถือ เพราะธรรมไม่ได้เหมือนกิเลส ถ้ากิเลสอะไรยึดทั้งนั้น คำว่ายึดคำว่าถือ ไม่มีอะไรเกินกิเลส กิเลสเป็นตัวยึดตัวถือ ธรรมไม่ได้ยึดได้ถือไม่ได้หลง จึงไม่มีอะไรเป็นภาระ อยู่ตามความเป็นจริง

เมื่อธาตุชั้นธัญยังอยู่ก็รับผิตชอบกันไป หิวกระหายก็บำบัดรักษากันไป เจ็บไข้ได้ป่วยรักษากันไป แต่ไม่ยึดแต่ไม่ถือ แต่ไม่กังวลไม่วุ่นวาย ไม่มีอะไรสามารถทำจิตใจให้กระเพื่อมได้ ความกระเพื่อมทั้งหมดเป็นอาการของสมมุติ อย่างชั้นธัญนี้เป็นวิมุติได้ยังไง เป็นอาการของชั้นธัญทั้งหมดที่แสดงอาการกระเพื่อมๆ ธรรมชาติที่รู้แท้ๆ ธรรมชาติที่เป็นธรรมทั้งแห่ง ดวงจิตที่บริสุทธิ์แท้ๆ ไม่กระเพื่อม แม้จะอยู่ด้วยกันก็ไม่ใช่อันเดียวกัน ถ้าอยากจะทำอะไร ภาวปฏิบัติลงไปให้รู้ให้เห็น จะไม่มีข้อแย้งตัวเองเลย และไม่แย้งบรรดาพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายด้วย เพราะเป็นธรรมชาติอันเดียวกัน นี่แหละที่พระพุทธเจ้าว่า ใครเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเราตถาคต คือเห็นธรรมชาติอันนี้และหายสงสัยทันที

เอาละการแสดงธรรมก็เห็นว่าสมควร